

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ निरूपणतात्पर्यमाह पुण्येति ॥ ९ ॥ पुण्यदिविद्योहेतुज्ञानिनामध्यसंभवमाह ज्ञानिनामिति तत्त्वज्ञसंगत्यातत्त्वप्राप्यपुण्यपापविमुक्तोऽवतीत्यर्थः अभीजंनिरविद्यं ॥ १० ॥ अव्यक्तस्य अमूर्तब्रह्मणि तिष्ठतीति तथा अव्यक्तद्वारा प्राप्यमित्यर्थः किमंजुवारत्नवन्नेत्याह स एष इति प्रकृतिः स्वरूपं नित्यंकूटस्थ एव स उपचारात्प्रकृतिस्थ इत्युच्यते घटाकाशे गतिरिवास्मिन्नकृतिस्थत्वमारोप्यते ॥ ११ ॥ एतेनायस्कांतकल्पेन प्रकृतिर्लोहत्तुल्या ॥ १२ ॥ उभयोरपि तुल्यवच्चेतनत्वं नानः प्रकृतेरचेतनत्वमाक्षिपति अनादीत्यादिना अमूर्तत्वं अदृश्यत्वं तच्च नित्यानुमेये प्रधाने पु

कोटिशश्वकरोत्येष प्रत्यगात्मानमात्मना ॥ सात्विकस्योत्तमं स्थानं राजसस्येह मध्यमं ॥ ३ ॥ तामसस्याधमं स्थानं प्रादुरध्यात्मचिंतकाः ॥ केवलेनेह पुण्येन गतिमूर्ध्वामवाप्नुयात् ॥ ४ ॥ पुण्यपापेन मानुष्यमधर्मेणाप्यधोगतिं ॥ द्वंद्वमेषां त्रयाणां तु सन्निपातं च तद्वतः ॥ ५ ॥ सत्वस्य रजसश्चैव तमसश्च शृणुष्व मे ॥ सत्वस्य तु रजोदंष्ट्रं रजसश्च तमस्तथा ॥ ६ ॥ तमसश्च तथा सत्वं सत्वस्याव्यक्तमेव च ॥ अव्यक्तः सत्वसंयुक्तो देवलोकमवाप्नुयात् ॥ ७ ॥ रजः सत्वसमायुक्तो मानुषेषु प्रपद्यते ॥ रजस्तमोभ्यां संयुक्तस्तिर्यग्योनिषु जायते ॥ ८ ॥ राजसैस्तामसैः सत्वैर्युक्तो मानुषमाप्नुयात् ॥ पुण्यपापवियुक्तानां स्थानमाहुर्महात्मनां ॥ ९ ॥ शाश्वतं चाव्ययं चैव मक्षयं चानृतं च तत् ॥ ज्ञानिनां संभवं श्रेष्ठं स्थानमब्रणमच्युतं ॥ अतींद्रियमबीजं च जन्ममृत्युतमो नुदं ॥ १० ॥ अव्यक्तस्य परं यत्तत्पृष्ठस्तेन राधिप ॥ स एष प्रकृतिस्थो हितस्त्य इत्यभिधीयते ॥ ११ ॥ अचेतनाच्चैव मता प्रकृतिश्चापि पार्थिव ॥ एतेनाधिष्ठिता चैव सृजते संहरत्यपि ॥ १२ ॥ जनक उवाच अनादिनिधना वेतावुभावेव महामते ॥ अमूर्तिमंतावचलावप्रकंप्य गुणा गुणौ ॥ १३ ॥ अग्राह्यादृषिषादूलकथमेकोऽह्यचेतनः ॥ चेतनावांस्तथाचैकः क्षेत्रज्ञ इति भाषितः ॥ १४ ॥ त्वंहि विप्रेन्द्रकारुण्येन मोक्षधर्ममुपाससे ॥ साकल्यं मोक्षधर्मस्य श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ १५ ॥ अस्ति त्वं केवलत्वं च विनाभावतथैव च ॥ देवतानि च मे ब्रूहि देहं यान्याश्रितानि वै ॥ १६ ॥

रुषेचतुल्यमतस्तयोरनादिनिधनत्वं तत्तत्प्रापकंप्यगुणगुणत्वं अगुणः संगित्वादिदोषः गुणोऽसंगित्वादिः अप्रच्युतत्वभावावित्यर्थः ॥ १३ ॥ अग्राह्यत्वाच्चतयोर्वैलक्षण्यं न निश्चेतुं शक्यमित्याह ग्राह्याविति ॥ १४ ॥ १५ ॥ एवं पुंसश्चेतनत्वेऽपि अस्ति त्वंकथं वन्शीष्णयोरिव पुंप्रकृत्योर्युगपन्नाशावश्यं भावात् अस्ति त्वेवाकेवलत्वं प्रकृत्यावियुक्तत्वं कथं पुंसो विभुत्वेन प्रकृतेरविनाशेन च तदसंभवात् ननु तर्कमते आत्मनसोरिव पुंप्रकृत्योर्नित्ययोगेऽपि फलोपहितोऽविलक्षणः संयोगोन्यः स च कादाचित्क इति तदभावाच्चोक्षेपुंसः केवलत्वं युज्यत इत्याशंक्याह विनाभावमिति निरवयवेषु सि अव्याप्यवर्तिनः संयोगस्यैवासंभवात् अभ्युपगमेऽपि तत्त्वादिवत्पदेशे भेदाभावेन तद्वैलक्ष्यस्य सुतरामसंभवाच्च दृष्टं तिदादृष्टीति केच तुल्यवत्संयोगासिद्धौ दृश्यमानस्य संयोगस्य मिथ्यात्वमंतरेण विनाभावो न संभवति मिथ्यात्वं च प्रत्यक्षादिप्रमाणवि रुद्धमित्याशयः ॥ १६ ॥